

Рекомендація Rec (2003) 22
Комітету Міністрів державам-членам
про умовно-дострокове звільнення

(Ухвалена Комітетом Міністрів на 853 засіданні заступників Міністрів від 24 вересня 2003 року)

Комітет Міністрів, відповідно до положень статті 15 *b* Статуту Ради Європи,

Враховуючи, що в інтересах держав-членів Ради Європи встановити загальні принципи, що стосуються виконання вироків, з метою зміцнення міжнародного співробітництва в цій галузі;

Визнаючи, що умовно-дострокове звільнення є одним з найбільш ефективних і конструктивних засобів запобігання рецидивам і сприянню переселенню, забезпечуючи заплановану, полегшену і контрольовану реінтеграцію ув'язненого в суспільство;

Враховуючи, що воно повинно використовуватись у способи, адаптовані до конкретних обставин та відповідно до принципів законності та справедливості;

Враховуючи, що фінансові витрати на позбавлення волі лягають важким тягарем на плечі суспільства, і що дослідження показали, що утримання під вартою часто справляє негативний вплив і не сприяє реабілітації правопорушників;

Враховуючи, що бажано максимально зменшити тривалість тюремного ув'язнення, і що умовно-дострокове звільнення до відбуття повного строку покарання є важливим засобом для досягнення цієї мети;

Визнаючи, що заходи умовно-дострокового звільнення вимагають підтримки політичних лідерів, адміністративних службовців, суддів, прокурорів, адвокатів та громадськості, які потребують докладного пояснення причин для адаптації вироків;

Враховуючи, що законодавство і практика умовно-дострокового звільнення повинні відповідати основоположним принципам демократичних держав, що керуються верховенством права, чия основна мета полягає в забезпеченні прав людини відповідно до Європейської конвенції з прав людини та прецедентного права органів, яким доручено застосовувати його;

Приймаючи до уваги Європейську конвенцію про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими особами (ETS No. 51);

Визнаючи важливість:

- Резолюції (65) 1 про вироки з відстрочкою виконання, пробацію та інші альтернативи тюремного ув'язнення;
- Резолюції (70) 1 про практичну організацію заходів з контролю і постпенітенціарну опіку над умовно засудженими та умовно звільненими правопорушниками;
- Резолюції (76) 2 про лікування засуджених, які відбувають довгострокове тюремне ув'язнення;
- Резолюції (76) 10 про деякі заходи покарання, альтернативні позбавленню волі;
- Рекомендації № R (82) 16 про тюремну відпустку;
- Рекомендації № R (87) 3 про європейські тюремні правила;
- Рекомендації № R (89) 12 про освіту у в'язниці;
- Рекомендації № R (92) 16 про європейські правила щодо застосування громадських санкцій та заходів;
- Рекомендації № R (92) 17 про узгодженість у винесенні вироку;
- Рекомендації № R (97) 12 про персонал, що займається здійсненням санкцій і заходів;
- Рекомендації № R (99) 22 про переповненість в'язниць і зростання кількості ув'язнених;
- Рекомендації Rec (2000) 22 про поліпшення реалізації європейських правил щодо громадських санкцій та заходів,

Рекомендує урядам держав-членів:

1. ввести умовно-дострокове звільнення у своєму законодавстві, якщо в ньому досі не передбачена ця міра;

2. керуватися в своєму законодавстві, політиці та практиці умовно-дострокового звільнення принципами, які містяться в додатку до цієї рекомендації;

3. забезпечити якомога більше поширення цієї рекомендації щодо умовно-дострокового звільнення і пояснювальної записки до неї.

Додаток до Рекомендації Rec (2003) 22

I. Визначення умовно-дострокове звільнення

1. Для цілей цієї рекомендації, умовно-дострокове звільнення – це дострокове звільнення засуджених на індивідуалізованих умовах після звільнення. Це визначення не включає амністії та помилювання.

2. Умовно-дострокове звільнення є мірою громадського впливу. Його введення в законодавство і застосування в окремих випадках передбачено відповідно до Європейських правил щодо громадських санкцій та заходів, що містяться в Рекомендації № R (92) 16, а також відповідно до Рекомендації Rec (2000) 22 про поліпшення здійснення Європейських правил щодо громадських санкцій та заходів.

II. Загальні принципи

3. Умовно-дострокове звільнення повинне бути спрямоване на надання допомоги ув'язненим для переходу від життя у в'язниці до законослухняного життя в суспільстві через умови після звільнення і нагляд, які сприяють цій меті, громадській безпеці і скороченню рівня злочинності в суспільстві.

4.a. Для того, щоб зменшити шкідливий вплив позбавлення волі і сприяти переселенню засуджених на умовах, які гарантують безпеку громадськості, закон повинен зробити умовно-дострокове звільнення доступним для всіх засуджених, у тому числі тих, які відбувають довічне ув'язнення.

4.b. Якщо тюремні вироки настільки короткі, що умовно-дострокове звільнення не представляється можливим, слід шукати інші способи досягнення цих цілей.

5. Коли ув'язнені починають відбувати покарання, вони повинні знати, коли отримають право на звільнення в силу того, що відбули мінімальний термін (визначається у вигляді абсолютного строку або шляхом посилення на частину вироку), і критерії, які будуть застосовуватись для визначення, чи вони отримають звільнення («система дискреційного звільнення»), і чи мають право на звільнення в силу того, що відбули фіксований строк, визначений в абсолютному вираженні або шляхом посилення на частину вироку («система обов'язкового звільнення»).

6. Мінімальний або фіксований строк не повинен бути настільки тривалим, щоб унеможливити досягнення мети умовного звільнення.

7. Необхідно враховувати економію ресурсів, що досягається із застосуванням системи обов'язкового звільнення від вироків, коли негативна індивідуальна оцінка незначно змінить дату звільнення.

8. З метою скоротити ризик рецидиву серед в'язнів, звільнених умовно, необхідно уможливити встановлення для них індивідуальних умов, таких як:

- виплата компенсації потерпілим;
- лікування від наркотичної залежності або зловживання алкоголем, або будь-якого іншого виліковного стану, явно пов'язаного із вчиненням злочину;
- залучення до робіт або в іншої схваленої професійної діяльності, наприклад, отримання освіти чи професійного навчання;
- участь в особистісних програмах розвитку;
- заборона на проживання або відвідування визначених місць.

9. В принципі, умовно-дострокове звільнення має також супроводжуватися наглядом, що складається з заходів допомоги та контролю. Характер, тривалість та інтенсивність нагляду повинні бути адаптовані до кожного конкретного випадку. Повинна існувати можливість вносити корективи протягом усього періоду умовно-дострокового звільнення.

10. Умови та заходи нагляду повинні встановлюватись на період часу, який не виходить за межі строку тюремного ув'язнення, який не був відбутий.

11. Умови та заходи нагляду невизначеної тривалості повинні застосовуватись тільки тоді, коли це абсолютно необхідно для захисту суспільства і відповідно до гарантій, передбачених у статті 5 Європейських правил щодо громадських санкцій та заходів в редакції Рекомендації Rec (2000) 22.

III. Підготовка до умовно-дострокового звільнення

12. Підготовка до умовно-дострокового звільнення має організовуватись в тісній співпраці з усіма відповідними співробітниками, що працюють у в'язниці, і тими, які беруть участь у надгляді після звільнення, і повинна бути завершена до закінчення мінімального або фіксованого строку.

13. Тюремні служби повинні гарантувати, що ув'язнені можуть брати участь у відповідних програмах, що передують звільненню. Їм рекомендується приймати участь в освітніх та навчальних курсах, які готують їх до життя в суспільстві. Конкретні умови для виконання вироків про ув'язнення, такі як часткове звільнення, відкриті режими або заочне ув'язнення, повинні використовуватись якомога більше з метою підготовки переселення ув'язнених в суспільство.

14. Підготовка до умовно-дострокового звільнення повинна також включати можливість для ув'язнених підтримувати, встановлювати або відновлювати зв'язок з сім'єю і близькими, а також зі службами, організаціями та громадськими об'єднаннями, які можуть допомогти умовно звільненим ув'язненим пристосуватися до життя в суспільстві. Для цього мають надаватись різні форми тюремних відпусток.

15. Необхідно заохочувати попередній розгляд відповідних умов після звільнення і заходів нагляду. Можливі умови, допомога, яка може бути надана, вимоги контролю та можливі наслідки невиконання вимог повинні ретельно пояснюватись і обговорюватись з ув'язненими.

IV. Надання умовно-дострокового звільнення

Дискреційна система звільнення

16. Мінімальний термін, який ув'язнені повинні відбутися, щоб отримати право на умовно-дострокове звільнення, має бути зафіксовано відповідно до закону.

17. Відповідні органи повинні ініціювати необхідні процедури для того, щоб ухвалити рішення про умовно-дострокове звільнення, як тільки ув'язнений відбуває мінімальний термін.

18. Критерії, які в'язні повинні виконати для того, щоб бути умовно звільненими, мають бути чіткими та зрозумілими. Вони також повинні бути реалістичними у тому сенсі, що вони повинні брати до уваги особистості ув'язнених і соціальні та економічні обставини, а також наявність програм з переселення.

19. Відсутність робочого місця після звільнення не повинна служити підставою для відмови або відстрочення умовного звільнення. Необхідно докласти зусиль, щоб знайти інші форми працевлаштування. Відсутність постійного житла не повинна служити підставою для відмови чи відстрочення умовно-дострокового звільнення, і в таких випадках повинно бути надано тимчасове житло.

20. Критерії для надання умовного звільнення повинні застосовуватись таким чином, щоб надавати умовне звільнення всім ув'язненим, які відповідають мінімальному рівню гарантій того, що стануть законслухняними громадянами. Обов'язок доведення, що ув'язнений не виконав вимоги, повинен бути покладений на державу.

21. Якщо орган, який ухвалює рішення, вирішує не надавати умовне звільнення, він повинен встановити дату для перегляду рішення. У кожному разі, в'язні повинні мати можливість повторно

звернутись до органу, який ухвалює рішення, як тільки їх обставини значною мірою змінюються на їх користь.

Система обов'язкового звільнення

22. Термін, який ув'язнені повинні відбути для того, щоб отримати право на звільнення, повинен бути встановлений законом.

23. Можливість відкласти звільнення повинна існувати лише у виняткових обставинах, визначених законом.

24. Рішення відкласти звільнення повинно містити нову дату звільнення.

V. Встановлення умов

25. При розгляді умов, які мають бути встановлені, і необхідності нагляду, орган, який ухвалює рішення, повинен мати у своєму розпорядженні звіти, в тому числі усні заяви персоналу, що працює у в'язниці, які знайомі з ув'язненими і їх особистими обставинами. Спеціалісти, що беруть участь в контролі після звільнення або інші особи, які знають про соціальні умови ув'язнених, також повинні надавати інформацію.

26. Орган, який ухвалює рішення, повинен переконатися, що ув'язнені розуміють умови, що встановлюються, допомогу, яка може бути надана, вимоги контролю та можливі наслідки недотримання умов.

VI. Реалізація умовно-дострокового звільнення

27. Якщо реалізація умовно-дострокового звільнення повинна бути відкладена, ув'язнені, які очікують звільнення, повинні знаходитись в умовах, якомога ближчих до тих, які вони, швидше за все, мали б в суспільстві.

28. Реалізація умовно-дострокового звільнення та заходи контролю мають входити в обов'язки органу влади, що реалізує умовно-дострокове звільнення, відповідно до Правил 7, 8 і 11 Європейських правил щодо громадських санкцій та заходів.

29. Реалізація має бути організована і розглядатись відповідно до Правил 37-75 Європейських правил щодо громадських санкцій та заходів, а також відповідно до основних вимог до ефективності, викладених у відповідних положеннях принципів 9-13 Рекомендації Rec (2000) 22 стосовно поліпшення реалізації європейських правил щодо громадських санкцій та заходів.

VII. Недотримання встановлених умов

30. Випадки незначного недотримання встановлених умов має розглядати виконавчий орган, що реалізує умовно-дострокове звільнення, шляхом консультацій або попередження. Будь-яке значне недотримання має бути негайно повідомлено органу, що ухвалює рішення про можливе відкликання. Однак, цей орган повинен розглянути питання, чи подальші консультації, попередження, більш жорсткі умови або тимчасове анулювання будуть достатніми мірами.

31. В цілому, недотримання встановлених умов повинно розглядатись відповідно до Правил 85 Європейських правил щодо громадських санкцій та заходів, а також відповідно до інших положень Розділу X правил.

VIII. Процесуальні гарантії

32. Рішення про надання, відстрочення або скасування умовно-дострокового звільнення, а також про встановлення або зміну умов і заходів, що передбачаються згідно з ним, повинні ухвалюватись органом, визначеним законодавством, відповідно до процедур, охоплених наступними гарантіями:

а. засуджені повинні мати право бути вислуханими особисто і право на допомогу відповідно до закону;

б. орган, що ухвалює рішення, повинен приділяти пильну увагу будь-яким елементам, у тому числі звітам, представленим засудженими на підтримку своєї справи;

в. засуджені повинні мати відповідний доступ до своєї справи;

г. рішення повинні містити причини, що лежать в його основі, і повідомлятися у письмовій формі.

33. Засуджені повинні мати можливість подати скаргу до вищого незалежного і неупередженого органу, що ухвалює рішення, у встановленому законом порядку проти рішення, а також проти недотримання процесуальних гарантій.

34. Процедури оскарження також повинні бути доступні у відношенні реалізації умовного звільнення.

35. Всі процедури оскарження повинні відповідати гарантіям, викладеним у Правилах 13-19 Європейських правил щодо громадських санкцій та заходів.

36. Ніщо в пунктах 32-35 не повинно бути витлумачено як обмеження чи применшення будь-яких прав, які можуть бути гарантовані в зв'язку з цим Європейською конвенцією з прав людини.

IX. Методи поліпшення процесу ухвалення рішень

37. Слід заохочувати використання та розвиток надійних інструментів оцінки ризиків і потреб, які б, у поєднанні з іншими методами, полегшували ухвалення рішень.

38. Повинні бути організовані інформаційні дискусії або навчальні програми для осіб, які ухвалюють рішення, за участю фахівців у галузі права і соціальних наук, а також всіх осіб, які беруть участь у розселенні умовно-достроково звільнених ув'язнених.

39. Слід вживати заходів для забезпечення обґрунтованого ступеня узгодженості в ухваленні рішень.

X. Інформація та консультації щодо умовно-дострокового звільнення

40. Політики, судові органи, органи, що ухвалюють рішення та виконавчі органи, лідери громад, об'єднань, що надають допомогу потерпілим і ув'язненим, а також викладачів вузів і науковці, зацікавлені у цій темі, повинні отримувати інформацію і рекомендації з питань функціонування системи умовного звільнення, а також про введення в дію нового законодавства або практики в цій галузі.

41. Органи, що ухвалюють рішення, повинні отримувати інформацію про кількість ув'язнених, до яких умовно-дострокове звільнення було застосовано як успішно, так і безуспішно, а також про обставини успіху або невдачі.

42. Повинні бути організовані медійні та інші кампанії, щоб інформувати широку громадськість про функціонування та нові розробки в галузі використання умовного звільнення і його ролі в системі кримінального правосуддя. Така інформація повинна бути швидко доступна у разі будь-якої драматичної і розголошеної невдачі, що сталася в ході умовного звільнення ув'язненого. Оскільки такі події, як правило, цікаві для преси, необхідно також наголосити на меті і позитивних ефектах умовного звільнення.

XI. Вивчення та статистика

43. Для того, щоб отримати більше інформації про доцільність існуючих систем умовно-дострокового звільнення і їх подальший розвиток, повинна проводитись оцінка і збір статистичних даних, щоб надати інформацію про функціонування цих систем та їх ефективність в досягненні основних цілей умовно-дострокового звільнення.

44. На додаток до рекомендованих вище оцінок, слід заохочувати дослідження функціонування систем умовного звільнення. Такі дослідження повинні включати в себе погляди, ставлення і сприйняття умовно-дострокового звільнення судовими органами та органами, що ухвалюють рішення, виконавчими органами, потерпілими, членами громад та ув'язненими. Інші аспекти, які повинні бути розглянуті, включають питання, чи умовно-дострокове звільнення є економічно ефективним, чи призводить воно до скорочення повторних правопорушень, міру, в якій умовно звільнені в'язні пристосовуються до життя в суспільстві та вплив, який можуть мати накладення санкцій і заходів та виконання вироків на розвиток схеми умовно-дострокового звільнення. Характер програм підготовки до звільнення також повинен бути предметом дослідження.

45. Необхідно вести статистику таких питань, як кількість ув'язнених, яким було надано умовно-дострокове звільнення в рамках права на умовно-дострокове звільнення, строку вироку та пов'язаних злочинів, частина вироку, відбута до надання умовно-дострокового звільнення, кількість анулювань, повторних засуджень та кримінальне минуле і соціально-демографічні передумови умовно-достроково звільнених ув'язнених.